

Jean-Jacques Rousseau

Vzgoja Sofije in O kreposti (»Emil ali O vzgoji«, V. knjiga)¹

Vzgoja Sofije

V takem duhu je bila vzgojena Sofija, z več nege kot kazni, bolj z upoštevanjem njenih nagnjenj kot oviranjem le-teh. Zdaj pa povejmo nekaj več o njeni osebnosti, kakršno sem orisal Emilu in kakor si on sam predstavlja ženo, ki bi ga lahko osrečila.

Vedno znova ponavljam, da čudeže puščam ob strani. Emil ni eden od njih, Sofija prav tako ne. Emil je moški, Sofija je ženska: to je vsa njuna slava. V zmešnjavi spolov, ki vlada pri nas, pa je skoraj čudež, če popolnoma pripadaš svojemu spolu.

Sofija je po naravi dobra: ima zelo občutljivo srce in ta izjemna občutljivost včasih spodbudi živahnost domišljije, ki jo je težko miriti. Njen duh je bolj prodoren kot natančen, razpoloženje lahkotno, vendar nestanovitno, podoba preprosta, a prijetna, videz, ki obeta dušo – in ima prav. Približaš se ji lahko brezbrizno, ne moreš pa od nje oditi ravnodušen. Druge imajo lepe lastnosti, ki njej manjkajo; pri drugih so njene lepe lastnosti še bolj poudarjene; nobena pa nima bolje izbranih lastnosti za tako posrečen značaj. Celo svoje napake zna izkoristiti, in če bi bila bolj popolna, bi veliko manj ugajala.

Sofija ni lepa, vendar ob njej moški pozabijo na lepe ženske in lepe ženske so nezadovoljne same s sabo. Na prvi pogled je komajda čedna, toda bolj ko jo gledamo, lepša se zdi. Pridobiva tam, kjer druge izgubljajo, in kar pridobi, več ne izgubi. Ženska ima lahko lepše oči, lepša usta, veličastnejšo postavo, ampak ne more imeti bolje oblikovanega stasa, lepše polti, bolj belih rok, čednejših nožic, milejšega pogleda, prijetnejšega videza. Brez posebnega blišča vzbuja zanimanje; očara te, ne da bi vedel povedati, zakaj.

Sofija se rada krasi in se spozna na to; njena mati ne potrebuje druge pomočnice. Ima dober okus, da se lepo napravi, vendar sovraži bogata oblačila; pri njej je vedno preprostost združena z eleganco; ne mara tistega, kar se blešči, temveč tisto, kar se poda. Ne ve, katere barve so modne, natančno pa ve, katere ji pristajajo. Ni je mladenke, ki bi izbiri oblačil navidez posvečala manj pozornosti, a bi bila videti izbraneje oblečena. Niti en kos oblačila ni izbran po naključju, a nobeden ne razkriva vložnega truda. Njena oblačila so navidez skromna, v resnici pa zelo dopadljiva; svojih čarov ne izpostavlja; skriva jih, vendar tako, da jih da slutiti. Ob pogledu nanjo si rečeš: »Glej to skromno in modro dekle!« Toda če ostaneš dlje ob njej, ti oči in srce begajo po vsej njeni pojavi, da jih kar ne

¹ Za prevod je uporabljena naslednja izdaja: Rousseau, J.-J. (1852–1853). *Émile ou De l'Éducation*. V: *Oeuvres complètes* (zv. II). Paris: A. Houssiaux, str. 393–722.

moreš odtrgati od nje, in človek bi dejal, da si je vsa oblačila, čeprav preprosta, nadela tako, da bi jih kos za kosom v mislih slačili.

Sofija ima naravne darove; čuti jih, ni jih zanemarila, ker pa ni imela priložnosti, da bi jih razvijala z umetnostjo, se je zadovoljila s tem, da je svoj prijeten glas urila v pravilnem in izbranem petju, svoje nožice v lahki in ljubki hoji ter da se zna ob vseh mogočih priložnostih prikloniti brez zadrege in nerodnosti. Sicer pa je bil njen učitelj petja samo njen oče, učiteljica plesa samo njena mati. Organist v sosesčini ji je dal nekaj lekcij spremljave na čembalu, ki ga je potem vadila sama. Najprej je imela namen le uspešno postavljati roko na njegove črne tipke, nato pa je ugotovila, da oster in suh zvok čembala omehta njen glas. Postopoma je postajala dovzetna za harmonijo, skratka, z odraščanjem je vedno bolj občutila čare tega načina izražanja in vzljubila je glasbo kot tako. Toda to je bolj čut kot talent, saj ne zna zaigrati nekega napeva po notah.

Kar pa Sofija najbolje zna in kar so jo tudi najskrbneje učili, so opravila, značilna za njen spol, celo tista, ki jim ne posvečamo pozornosti, kot je krojenje in šivanje lastnih oblek. Ni ga ročnega dela, ki ga ne bi znala in z veseljem opravljala, ampak od vseh ima najraje pletenje čipk, kajti pri nobenem drugem ni lepše drže in ljubkejšega in lahkotnejšega gibanja prstov. Skrbi tudi za vse podrobnosti v gospodinjstvu. Spozna se na kuhinjo in shrambo: pozna cene živil, spozna se na njihovo kakovost, zelo dobro zna voditi račune, svoji materi služi kot upravnica hotela. S ciljem, da bo nekega dne sama postala gospodinja, se z upravljanjem očetove hiše uči, kako bo upravljala svojo. Služinčad lahko nadomesti pri njihovih nalogah in to vedno rade volje naredi. Nikoli ne moreš komu uspešno naložiti naloge, če tega ne znaš sam opraviti, zato ji mati tako nalaga delo. A Sofija ne misli tako daleč naprej, njena prva dolžnost je biti hči in ta je zdaj edina, ki jo želi izpolniti. Njej edini cilj je služiti svoji materi in jo razbremeniti dela njenih opravil. Res pa je, da vsega ne dela z enakim zadovoljstvom. Na primer, čeprav rada dobro jé, nerada kuha. Nekatere podrobnosti pri kuhanju se ji gnusijo: v kuhinji zanje nikoli ni dovolj čisto. V tem je zelo občutljiva in ta občutljivost, prignana do skrajnosti, je postala ena njenih hib: raje bo pustila, da se vsa večerja prismodi, kot da si umaže manšeto. Iz istega razloga ni nikoli marala vrtnarjenja. Zemlja se ji zdi umazana; čim zagleda gnoj, se ji zdi, da ga vonja.

Za to hibo je kriva materina vzgoja. Po njenem mnenju je med ženskimi dolžnostmi na prvem mestu čistoča, to je posebna, nepogrešljiva dolžnost, ki jo nalaga narava. Na svetu ni odvratnejše reči, kot je nesnažna žena, in mož, ki se je naveliča, ima vedno prav. O tej dolžnosti je svoji hčeri toliko pridigala od otroštva dalje, tako vztrajno je od nje zahtevala čistočo pri njej sami, pri oblačilih, stanovanju, delu, toaleti, da ji vsa ta skrbnost, ki ji je prešla v navado, jemlje precejšen del časa in ima pomembno vlogo tudi pri ostalem. To, da nekaj naredi dobro, je zato le njena druga skrb, kajti prva skrb je zmeraj, da to naredi čisto.

In vendar se pri njej to ni sprevrglo niti v prazno afektiranost niti v mehkužnost, da o razkošni prefinjenosti ne govorimo. V njeno stanovanje ima dostop le navadna voda; ne pozna druge dišave kot vonj cvetlic in njen mož ne bo dihal nič slajšega kot njen dih. In končno kljub vsej pozornosti, ki jo posveča zunanosti, ne pozablja, da je dolžna svoje življenje in svoj čas posvetiti plemenitejšim skrbem.

Ne pozna ali prezira te pretirane snažnosti telesa, ki kali dušo. Sofija je veliko več kot snažna, ona je čista.

Povedal sem že, da Sofija rada jé. Taka je bila po naravi, a je postala zmerna z vajo, zdaj pa je zmerna s pomočjo vrline. Z dekleti ni tako kot s fanti, da jih ne bi mogli do neke mere obvladovati preko njihove požrešnosti. To nagnjenje ni brez posledic za ženski spol; prenevarno je, da bi se mu prepustili. Kadar je mala Sofija v otroštvu sama vstopila v materino sobo, nikoli ni prišla ven praznih rok in ni bila popolnoma zaupanja vredna, če je šlo za sladkorčke in bonbone. Mati jo je presenetila, oštela, kaznovala in ji ni dala jesti. Nazadnje jo je le prepričala s tem, da bonboni kvarijo zobe in da se bo od preveč jedače zredila v pasu. Tako se je Sofija popravila: z odraščanjem je dobila druga nagnjenja, ki so jo odvrnili od te nizke čutnosti. Tako pri ženskah kot pri moških požrešnost ni več prevladujoča razvada, ko se prebudi srce. Sofija je ohranila okus, ki je lasten njenemu spolu: všeč so ji mlečne jedi in sladkarije, všeč ji je pecivo in poobedki, komajda pa ji je všeč meso. Nikoli ni okusila ne vina ne močnih pijač. Poleg tega jé zelo zmerno, saj njen spol, ki je fizično manj dejaven od našega, manj potrebuje za obnovo moči. V vsem ceni, kar je dobrega, in to zna uživati; sprijazniti pa se zna tudi s čim, kar ni tako dobro, in to ne da bi jo stalo truda.

Sofijin duh je prijeten, čeprav ne blesteč; je trden, čeprav ne globok: duh, za katerega ni kaj reči, ker pri njem najdemo iste lastnosti, kot jih najdemo pri sebi. Njen duh vedno ugaja ljudem, s katerimi se pogovarja, čeprav ni zelo bogat glede na predstavo, ki jo imamo o kulturi ženskega duha, saj se ni izoblikoval z branjem, temveč zgolj s pogovori z očetom in materjo, z njenimi lastnimi razmišljanji in opažanji v ozkem krogu družbe, ki jo je imela priložnosti videti. Sofija je po naravi vesela, v otroštvu je bila celo razposajena, vendar se je njena mati potrudila, da je postopoma obrzdala njeno vihravost iz strahu, da je ne bi kakšna preveč nenadna sprememba izučila. Tako je postala skromna in zadržana, celo preden bi bil čas za to. Zdaj, ko je prišel ta čas, ji je lažje ohraniti vedenje, ki ga je privzela, kot če bi ga morala privzeti, ne da bi ji pokazali razlog za to spremembo. Zabavno je videti, kako se včasih iz navade preda živahnosti otroštva, potem pa se nenadoma zavé, utihne, spusti pogled in zardi. Prav je, da je na meji med obema obdobjema nekaj medsebojnih vplivov v enem in drugem.

Sofija je preveč občutljiva, da bilo njeno razpoloženje popolnoma uravnoteženo, vendar je preveč obzirna, da bi bila njena občutljivost drugim preveč v nadlego; le ona sama trpi. Zaradi ene same izrečene besede, ki jo prizadene, se njeno srce razširi. Ne kuja se, ampak se umakne, da gre jokat. A ko jo sredi joka oče ali mati pokličeta nazaj in rečeta eno samo besedo, takoj pride razigrana in smejoča, si urno briše solze in skuša zadušiti ihtenje.

Sofija tudi ni čisto brez muh. Kadar se tako razpoloženje preveč okrepi, se sprevrže v upornost in tedaj se rada spozabi. Toda pustite ji čas, da pride k sebi in svojo napako bo popravila na način, ki ji ga skorajda lahko štejemo v dobro. Če je kaznovana, je krotka in pokorna in opazi se, da se ne sramuje toliko zaradi kazni kot zaradi svoje napake. Če ji nič ne rečeš, vedno sama popravi svojo napako, a tako iskreno in rade volje, da ji človek ne more zameriti. Brez težav bi poljubila tla pred zadnjim služabnikom in čim ji človek oprostí, njena radost in ljubkovanje kažejo,

kakšno breme se je odvalilo od njenega srca. Z eno besedo: potrpežljivo prenaša napake drugih in z veseljem popravlja svoje. Taka je prijetna narava njenega spola, preden ga pokvarimo. Ženska je narejena zato, da popusti moškemu in prenaša njegovo krivico. Mladih fantov zlepa ne boste pripravili to tega, saj se njihov notranji čut zoper krivico prebudi in upre; narava jih ni ustvarila, da bi dopuščali krivico.

*Gravem / Pelidae stomachum cedere nescii.*²

Sofija ima vero, toda razumno in preprosto vero, z malo dogem in še manj čaščenja; ali bolje, ker je zanjo bistveno živeti moralno, vse svoje življenje služi Bogu tako, da dela dobra dela. Starši so jo skozi vso svojo vzgojo navadili na spoštljivo pokornost, pri čemer so vedno ponavljali: »Hči moja, to znanje ni primerno za vašo starost; vaš mož vas bo poučil, ko bo čas za to.« Sicer pa namesto z dolgimi govori o pobožnosti raje pridigajo s svojim zgledom in le-ta se je zapisal v njeno srce.

Sofija ljubi krepost, ta ljubezen je postala njena glavna strast. Ljubi jo, ker ni ničesar lepšega kot krepost. Ljubi jo, ker je v kreposti ženska slava in ker se ji zdi krepostna ženska skoraj enaka angelom. Ljubi jo kot edino pot do prave sreče in zato, ker pri nepoštenu ženski vidi samo bedo, odrekanje, nesrečo, ponižanje, sramoto; in končno jo ljubi zato, ker je draga njenemu častivrednemu očetu in njeni nežni ter dostojanstveni materi, ki ju ne zadovoljuje, da sta srečna zaradi lastne kreposti, temveč hočeta biti srečna tudi zaradi hčerine, njena največja sreča pa je v upanju, da bo osrečila njiju. Vsa ta čustva jo polnijo z navdušenjem, ki ji povzdiguje dušo in vsa njena drobna nagnjenja podreja tako plemeniti strasti. Sofija bo nedolžna in poštena do zadnjega diha; to si je prisegla v dnu duše, in sicer v takem času, ko je že čutila, kako težko je držati tako obljubo; prisegla je, ko bi morala zaobljubo razveljaviti, če bi imela čustva oblast nad njo.

Sofija nima te sreče, da bi bila prijazna Francozinja, po temperamentu hladna in spogledljiva iz nečimrnosti, ki raje blesti kot ugaja, ki išče zabavo namesto zadovoljstva. Sama potreba po ljubezni jo razžira, moti jo in vznemirja na zabavah; izgubila je svojo nekdanjo vedrino, razposajene igre niso več zanjo. Dolgčasa samote se še zdaleč ne boji, temveč ga išče. V samoti misli na tistega, ki ji mora narediti samoto prijetno: vsi ravnodušneži so ji v nadlego; ni ji potrebno dvorjenje, temveč ljubezen. Raje bi ugajala enemu samemu poštenemu moškemu in za vedno, kot da bi kot modna muha vzbujala občudovanje, ki traja en dan in se naslednji dan spremeni v posmeh.

Ženskam se razsodnost razvije bolj zgodaj kot moškim, saj so skoraj od otroštva dalje v obrambnem položaju, in ker nosijo zaklad, ki ga je težko obvarovati, neizbežno prej spoznajo dobro in zlo. Sofija pa, ki je zaradi svojega značaja v vsakem pogledu zgodnja, je razvila razsodnost še prej kot njene vrstnice. V tem ni nič zelo nenavadnega, saj zrelost ne nastopi povsod enako ob istem času.

Sofija je poučena o dolžnostih svojega in našega spola. Pozna napake moških in hibe žensk, nasprotno pa pozna tudi dobre lastnosti in kreposti in vse si je vtisnila globoko v srce. Ni mogoče imeti bolj vzvišene ideje o krepostni ženski, kot si jo je ustvarila ona, in ta ideja je nič ne plaši, temveč še z večjim ugodjem misli na dostojnega, zaslužnega moža. Čuti, da je ustvarjena za tega moža, da ga je vredna, da mu lahko nudi srečo, ki jo bo prejela od njega. Čuti, da ga bo lahko prepoznala, treba ga je samo najti.

² »[N]e pojem jeze žolčnega Ahila«. (Horacij, Pesmi 1, 6 – op. ur.)

Ženske so naravni sodnik za odlike moških, kot so le-ti za odlike žensk: to je njihova vzajemna pravica, to eni in drugi dobro vedo. Sofija pozna to pravico in jo uporablja, vendar s skromnostjo, ki se spodobi za njeno mladost, neizkušенost, stan. Sodi le o stvareh, ki so v njenem dometu, in samo tedaj, kadar ji to pomaga razviti kakšno koristno načelo. O odsotnih govori le zelo oprezno, še zlasti, če gre za ženske. Meni, da ženske postanejo obrekljive in posmehljive, če govorijo o lastnem spolu, in da so pravične le, če ostanejo v mejah govorjenja o našem spolu. Sofija torej ostaja v teh mejah. O ženskah pa govori le tedaj, kadar ve o njih povedati kaj dobrega: verjame, da svojemu spolu dolguje to čast. Raje pa ne govori o tistih, za katere ne ve povedati ničesar dobrega in to se razume.

Sofija ni večša uglaženega vedenja, vendar je ustrežljiva, pozorna in v vse, kar počne, vnaša veliko miline. Njena srečna narava ji koristi bolj kot vsa umetnost. Ima neko posebno njej lastno vljudnost, ki ne izhaja iz pravil, ki ni podvržena modi in se ne spreminja z njo, ki ničesar ne naredi iz navade, vendar izhaja iz resnične želje, da bi ugajala in zares ugaja. Ne pozna vsakdanjega laskanja in si tudi ne izmišlja nič bolj izumetničenega. Človeku ne reče, da mu je nadvse hvaležna ..., da ji je naklonil veliko čast ..., da naj se nikar ne trudi itd. Še manj ji pride na misel, da bi obračala stavke. Na pozornost, na izkazano vljudnost odgovori s poklonom ali s preprostim: »Hvala vam.« Ampak ta beseda iz njenih ust je vredna toliko kot kakšna druga. Za pravo uslugo bo pustila, da spregovori njeno srce, vendar to ne bo kompliment. Nikdar se ni pustila podjarmiti francoskim navadam spakovanja, kot na primer, da bi ob prehodu iz sobe v sobo položila svojo roko na roko šestdesetletnika, ki bi ga najraje sama podprla. Kadar ji nadišavljeni zapeljivec ponudi to uslugo, pusti prizadevnega na stopnišču in se požene v dveh skokih v sobo, rekoč, da ni šepava. Nikoli namreč ni marala visokih pet, čeprav ni visoka, ker pa ima majhna stopala, jih niti ne potrebuje.

Ne le pred ženskami, tudi pred poročenimi ali precej starejšimi moškimi je tiha in spoštljiva. Samo iz ubogljivosti bo zavzela mesto višje od njih, a se bo ponovno spustila na svoje, čim bo mogla, saj ve, da imajo pravice starejših prednost pred tistimi, ki pripadajo po spolu; ima tudi spoštovanje do njihove modrosti, ki jo je treba častiti pred vsem drugim.

Z mladimi njene starosti pa je drugače; da bi naredila vtis nanje, potrebuje drugačen ton, ki ga zna uporabiti in vendar ohraniti skromnost, kot se zanjo spodobi. Če so oni sami skromni in zadržani, bo do njih ohranila ljubeznivo zaupnost mladine, njihovi povsem nedolžni pogovori bodo norčavi, a vendar spodobni; če pogovori postanejo resni, hoče, da so koristni; če se sprevržejo v banalne, jih bo kmalu ustavila, kajti ona zlasti zaničuje plitev besednjak komplimentov, ki po njenem močno žali njen spol. Dobro ve, da moški, ki ga išče, ne uporablja takih izrazov, in pri drugih prenaša le tisto, kar je dostojno njega, čigar značaj se ji je vtisnil v dno srca. Zaradi visokega mnenja, ki ga ima o svojem spolu, zaradi duševnega ponosa, ki ji ga daje čistost njenih čustev, zaradi te energije kreposti, ki jo čuti v sebi in ji daje občutek spoštovanja vredne osebe, zaradi vsega tega ogorčeno posluša osladne nagovore, s katerimi jo poskušajo zabavati. Sicer jih ne sprejema z jezo, temveč s posmehljivim ploskanjem, ki človeka zmede, ali s hladnim tonom, ki ga človek ne pričakuje. Naj jo lepi Febus obsuje z ljubeznivostmi, naj duhovito

povečuje njenega duha, lepoto, milino in svojo srečo, če bi ji utegnil ugajati, ga bo prekinila, vljudno rekoč: »Gospod, bojim se, da vse to poznam bolje od vas. Če si nimava povedati kaj bolj zanimivega, menim, da lahko tukaj končava najin pogovor.« Mimogrede te besede pospremi še z globokim poklonom in že se znajde dvajset korakov stran. Le povprašajte svoje zapeljivce, ali je s takim upornim duhom lahko na dolgo klepetati.

A to ne pomeni, da ji ni všeč pohvala, če je upravičena in če lahko verjame, da vse, kar nekdo dobrega govori o njej, to tudi misli. Kdor hoče biti deležen njene vrline, jo mora najprej sam pokazati. Izkazovanje časti, osnovano na spoštovanju, lahko laska njenemu prevzetnemu srcu, vsako neresno dvorjenje pa ona vedno odbije. Sofija ni ustvarjena za to, da bi kak šaljivec na njej vadal svoj mali talent.

O kreposti

»Kdo je torej kreposten človek? To je tisti, ki zna premagati svoje strasti (*affection*), kajti tedaj sledi svojemu razumu, svoji vesti; opravlja svojo dolžnost, ima svoj red in nič ga ne more odvrniti od tega. Doslej si bil le navidez svoboden; imel si zgolj negotovo svobodo sužnja, ki mu niso ničesar zapovedali. Zdaj bodi resnično svoboden; nauči se postati sam svoj gospod; ukazuj svojemu srcu, Emil, in boš kreposten.

Zdaj se je treba še nečesa naučiti in to učenje je napornejše od prvega, kajti narava nas osvobaja muk, ki nam jih nalaga, ali pa nas nauči, kako jih prenašati, ničesar pa nam ne svetuje glede tistih, ki izhajajo iz nas samih. Prepušča nas samim sebi; pusti, da kot žrtve lastnih strasti podležemo svojim nesmiselnim bolestim in celo slavimo svoj jok, zaradi katerega bi morali zardevati.

To je torej prva strast³ (*passion*). Je morda edina, ki te je vredna. Če jo boš znal obvladovati kot mož, bo tudi zadnja; podjarmil boš vse ostale in ubogal boš samo strast vrline.

Ta strast nima v sebi ničesar zlega, to dobro vem; tako je čista kot tiste duše, ki jo občutijo. Poštenost jo je ustvarila, nedolžnost hranila. Srečni zaljubljeni! V vas se čari vrline pridružijo čarom ljubezni in sladka vez, ki je pred vami, ni nič manj nagrada za vašo modrost kot za vašo navezanost. A povej mi, iskreni človek, mar te je ta tako čista strast kaj manj podjarmila? Si morda kaj manj njen suženj? In če jutri ne bi bila več nedolžna, mar bi jo takoj jutri zatrl? Zdaj je trenutek, ko moraš preizkusiti svoje moči, saj ne bo več časa, ko jih bo treba uporabiti. Takšne nevarne poskuse je treba opraviti daleč od nevarnosti. Za boj se ne urimo pred sovražnikom; na vojno se pripravljamo, preden se ta začne; vanjo vstopimo že povsem pripravljeni.

Napaka je, da strasti delimo na dovoljene in prepovedane, da se predajamo prvim in zavračamo druge. Vse so dobre, dokler jih obvladujemo, vse so slabe, kadar se jim pustimo zaslužniti. Narava nam prepoveduje, da bi svoje navezanosti raztegnili preko svojih moči; in prepoveduje nam tudi, da si želimo tistega, česar

³ V tem odlomku je avtor enkrat uporabil izraz *affection*, drugače pa dosledno uporablja izraz *passion*. V vseh primerih smo izraz prevajali s »strast« ob zavedanju, da ima francoska beseda *affection* širši pomen, kot ga izraža »strast« – op. ur.

ne moremo dobiti. Zavest pa nam ne prepoveduje, da bi bili v skušnjavi, temveč da se pustimo skušnjavi premagati. Ni odvisno od nas, ali imamo ali nimamo strasti, toda od nas je odvisno, ali jim vladamo. Vsa čustva, ki jih obvladujemo, so upravičena; vsa tista, ki nas obvladujejo, so slaba. Moški ni kriv, če ljubi ženo drugega, če to nesrečno strast podredi zakonu dolžnosti; kriv pa je, če ljubi lastno ženo tako, da tej ljubezni žrtvuje vse.

On mene ne pričakuj dolgih moralnih predpisov; enega samega ti moram dati in ta vsebuje vse ostale. Bodi človek, ohrani svoje srce v mejah svojega položaja. Raziskuj in spoznaj te meje; naj bodo še tako ozke, človek ni nesrečen, dokler ostane znotraj njih. Nesrečen postane, kadar jih hoče prestopiti; kadar si v svojih nerazumnih željah domišlja, da je mogoče nekaj, kar ni mogoče; kadar pozablja na svoje človeško stanje in si ustvarja neko namišljeno, s katerega vedno znova pade nazaj v resničnost. Edine dobrine, katerih pomanjkanje je za nas boleče, so tiste, do katerih imamo po našem prepričanju pravico. Kajti tisto, kar nam ni dosegljivo, nas odvrča; želje brez upanja ne vznemirjajo duha. Berača ne muči želja, da bi postal kralj; kralj si ne želi biti bog, razen ko misli, da ni več človek.

Slepila ošabnosti so vir naših največjih tegob; toda opazovanje človeške bede naredi modreca vedno skromnega. On ostaja na svojem mestu in se ne trudi, da bi ga zapustil; ne porablja po nepotrebnem svojih moči, da bi užival nekaj, česar ne more obdržati, in ker vse usmerja v ohranitev tistega, kar že ima, je zato v resnici toliko močnejši in bogatejši, kolikor si on nečesa želi manj kot mi. Mar naj si kot umrljivo in minljivo bitje ustvarjam večne vezi na tej zemlji, na kateri se vse spreminja, mineva in s katere bom jutri izginil? O, Emil, o, sin moj, če bi te izgubil, kaj bi mi ostalo od mene? In vendar se moram naučiti, kako te izgubiti, kajti kdo ve, kdaj mi te bodo vzeli.

Če torej želiš živeti srečno in modro, se naveži s srcem zgolj na tisto lepoto, ki ne mine. Naj tvoj stan opredeli tvoje želje. Postavi svoje dolžnosti pred svoja nagnjenja; jemlji kot zakon vse moralne stvari; nauči se izgubiti tisto, kar ti lahko odvzamejo; nauči se vsemu se odpovedati, kadar to zahteva vrlina; nauči se vzdigniti nad dogodke, odtrgati od njih svoje srce, ne da bi ga to prizadelo; biti pogumen v nesreči, da ne bi bil nikoli nesrečen; biti trden v svojih dolžnostih, da si ne bi nikoli zaslužil kazni. Tedaj boš srečen kljub usodi in moder kljub strastem. Tedaj boš tudi v posesti krhkih dobrin odkril slast, ki je ne bo nič moglo pokvariti; ti jih boš imel v oblasti, ne one tebe in čutil boš, da človek, ki mu vse lahko uide, uživa le v tistem, kar zna izgubiti. Res je, ne boš deležen slepila namišljenih užitkov, zato pa ne boš trpel bolečin, ki so njihov plod. Pri tej menjavi boš veliko pridobil, saj so bolečine pogoste in resnične, užitki pa redki in ničevi. Ker si premagal toliko varljivih prepričanj, boš premagal tudi tisto, ki daje tako visoko ceno življenju. Svoje življenje boš preživel brez nemirov in končal brez strahu, odmaknil se boš od njega kot od vseh drugih stvari. Ko drugi z grozo mislijo, da po koncu življenja nehajo biti, boš ti, ki se zavedaš minljivosti življenja, vedel, da se s tem šele začne. Smrt je konec življenja zlobneža in začetek življenja pravičnika.«

Prevod: Tatjana Jurkovič